

Висновки та рекомендації ММПЛУ щодо відправлення правосуддя у кримінальних справах, пов'язаних з конфліктом, в Україні

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА

В рамках свого мандату здійснювати моніторинг, документування та подавати доповіді про порушення прав людини в контексті збройного конфлікту на сході України, Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ) звертає особливу увагу на порушення статті 14 (право на належну судову процедуру і справедливий судовий розгляд) та статті 9 (право на свободу та особисту недоторканість, право не бути підданим свавільному арешту чи триманню під вартою) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП). До цих прав, зокрема, належать право на розгляд справи незалежним і безстороннім судом, презумпція невинуватості, належні права і засоби захисту, судовий розгляд без невинуватості затримки, право захищати себе за посередництвом обраного особою захисника, право не свідчити проти себе та не визнавати себе винним, а також право на розгляд судом законності тримання під вартою.

ВИЗНАЧЕНІ ПРАКТИКИ

В контексті збройного конфлікту на сході України, Уряд України застосовує законодавство про боротьбу з тероризмом. Служба безпеки України (СБУ) – основний правоохоронний та орган безпеки у сфері боротьби з тероризмом, який відповідає за розслідування злочинів, пов'язаних з конфліктом (наприклад, посягання на територіальну цілісність України, участь у незаконних збройних формуваннях). На основі індивідуальних випадків, задокументованих ММПЛУ через інтерв'ю з жертвами, свідками та інші джерела інформації, а також моніторинг судових процесів, ММПЛУ занепокоєна, що притягнення осіб до відповідальності за злочини, пов'язані з конфліктом, часто характеризується порушеннями міжнародного права прав людини:

Практика 1: Поширена практика свавільних затримань¹ та тримання під вартою осіб, яких підозрюють в участі або будь-яких зв'язках із озброєними групами (у контексті злочинів, пов'язаних з конфліктом), що передують їх офіційному/зарєстрованому затриманню

Занепокоєння щодо порушень прав людини:

1. Незабезпечення доставки затриманої особи протягом встановленого строку до суду для визначення законності її затримання;
2. Незабезпечення вчасного інформування центрів з надання безоплатної правової допомоги, а також членів сім'ї затриманої особи про його/її затримання, що може прирівнюватися до тримання під вартою інкомунікадо і відсутності доступу до захисника;
3. Незабезпечення реєстрування часу затримання особи, що може прирівнюватися до його/її насильницького зникнення;
4. Тримання під вартою осіб у непризначених для цього місцях;
5. Практика примушування затриманих осіб надавати свідчення проти себе, зокрема, із застосуванням катувань та жорстокого поводження.

Рекомендації:

1. СБУ та інші правоохоронні органи, що діють з дозволу, підтримки або згоди СБУ, мають в усіх випадках дотримуватися порядку затримання осіб, встановленого національним законодавством, приділяючи особливу увагу реєстрації часу затримання, інформуванню центрів з надання безоплатної правової допомоги та членів сім'ї затриманих осіб, та доставці затриманих осіб до суду протягом встановленого строку;
2. У рамках своїх повноважень зі здійснення нагляду прокурори мають у всіх випадках вимагати інформацію про час та обставини затримання і поміщення під варту осіб, затриманих за звинуваченнями у вчиненні злочинів, пов'язаних з конфліктом, і за необхідності проводити розслідування випадків свавільного затримання і тримання під вартою та пов'язаних з цим правопорушень.

¹ В Україні цей порядок регламентується ст. 207 Кримінально-процесуального кодексу України, в якій визначено, що особу може бути затримано: 1) за ухвалою слідчого судді, 2) без такої ухвали, якщо затримання відбувається на місці вчинення кримінального правопорушення. Водночас, у порушення цього порядку, більшість осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом, були затримані без відповідної ухвали слідчого судді, наче вони були затримані на місці вчинення кримінального правопорушення.

Висновки та рекомендації ММПЛУ щодо відправлення правосуддя у кримінальних справах, пов'язаних з конфліктом, в Україні

Практика 2: Суди схильні не звертати увагу на інформацію про час та обставини затримання і поміщення під варту осіб, яких підозрюють у вчиненні злочинів, пов'язаних з конфліктом, що передували їхній доставці до суду

Занепокоєння щодо порушень прав людини:

1. Суди часто не звертають уваги на повідомлення про застосування катувань і жорстокого поводження, стверджуючи, що це просто «тактика захисту»;
2. Відсутність відповідальності за усталені порушення прав людини, що сприяє безкарності осіб, які їх скоюють, та повторенню порушень, а також відсутності правового захисту потерпілих;
3. Незабезпечення виконання належним чином судами своєї функції контролю за законністю затримання.

Рекомендації:

1. Для виконання функції судового контролю за законністю тримання під вартою, при доставці затриманих осіб до суду, судді повинні запитувати їх про час та обставини затримання та умови їх тримання під вартою та наказати їх звільнити, якщо тримання під вартою було незаконним;
2. У межах своєї компетенції судді мають виносити рішення про невідкладне проведення судово-медичної експертизи та досудового розслідування випадків катувань і жорстокого поводження (якщо існують обґрунтовані підстави вважати, що затриману особу піддавали таким діям), а також слідкувати за їхнім виконанням.

Практика 3: Зважаючи на відсутність альтернатив поміщенню осіб, яких обвинувачують у вчиненні злочинів, пов'язаних з конфліктом, під варту в очікуванні суду, суди схильються до поміщення таких осіб під варту без надання оцінки обґрунтованості та необхідності в цьому, таким чином автоматично задовольняючи відповідні клопотання сторони обвинувачення

Занепокоєння щодо порушень прав людини:

1. Автоматичне поміщення під варту в очікуванні суду та продовження строку тримання під вартою осіб, яких звинувачують у вчиненні злочинів, пов'язаних з конфліктом;
2. Відсутність ефективного періодичного перегляду та судового розгляду необхідності продовження тримання осіб під вартою в очікуванні суду;
3. Надзвичайно тривалий строк тримання під вартою може загрожувати презумпції невинуватості та праву на судовий розгляд без невинуватості затримки.

Рекомендації:

1. Судді мають утримуватися від автоматичного застосування до осіб, яких звинувачують у вчиненні злочинів, пов'язаних з конфліктом, такого запобіжного заходу, як поміщення під варту;
2. Перед застосуванням положень ч. 5 ст. 176 Кримінального процесуального кодексу судді у всіх випадках мають визначати обґрунтованість та необхідність застосування запобіжного заходу у кожній конкретній справі відповідно до ч. 2 ст. 177 КПК;
3. Справи осіб, які перебувають під вартою в очікуванні суду, мають розглядатися судом якомога швидше, з урахуванням їхнього права на захист.

Практика 4: Надмірне покладання на визнання підозрюваними вини у кримінальних справах, пов'язаних з конфліктом, за відсутності інших доказів

Занепокоєння щодо порушень прав людини:

1. Надмірне покладання на визнання підозрюваними вини збільшує ризик застосування практики примушування осіб до визнання своєї вини, у т.ч. шляхом катувань та жорстокого поводження.

Рекомендації:

1. Судді мають у всіх випадках відмовлятися приймати до розгляду заяви про визнання вини, якщо існують обґрунтовані підстави вважати, що вони були отримані із застосуванням катувань та жорстокого поводження;
2. Рішення судів не повинні ґрунтуватися лише на визнанні вини, судді в усіх випадках мають обґрунтовувати свої рішення іншими видами доказів.